

dr hab. Katarzyna Zajda, prof. UŁ

Łódź, 15 czerwca 2026 r.

Katedra Socjologii Wsi, Miasta i Zmiany Społecznej

Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

Uniwersytet Łódzki

Ocena aktywności naukowej, organizacyjnej oraz osiągnięcia naukowego dr Ruty Śpiewak w związku z wystąpieniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne

Pani dr Ruta Śpiewak jest zatrudniona od 2006 roku w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Stopień (a nie tytuł, jak wskazała w autoreferacie) doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii uzyskała 28 maja 2012 roku na Uniwersytecie Łódzkim (w autoreferacie Habilitantka nie podała tytułu rozprawy).

Pani dr Ruta Śpiewak nie ubiegała się wcześniej o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Przystępując do oceny Jej aktywności naukowej, organizacyjnej oraz oceny głównego osiągnięcia, to jest cyklu publikacji zauważam, iż niestety autoreferat został przygotowany niestarannie, a sposób prezentacji poszczególnych informacji budzi wątpliwości. W dokumentacji brakuje m.in. zaświadczeń, certyfikatów świadczących np. o udziale w konferencjach, danych, które w ogóle umożliwiają weryfikację deklaracji Habilitantki. Publikacje zostały wypunktowane, a nie ponumerowane, co również utrudnia lekturę załączonej dokumentacji, zapis bibliograficzny niektórych prac nie jest poprawny – pominięte zostały numery czasopism, numery stron, brakuje nazw wydawnictw niektórych monografii. Bardzo lakonicznie została opisana działalność organizacyjna. Habilitantka w mojej opinii nie wykazała się starannością przygotowując autoreferat oraz wykaz osiągnięć stanowiący podstawę oceny wielu lat Jej pracy naukowej i organizacyjnej.

1. Ocena aktywności naukowej (poza głównym osiągnięciem)

Zainteresowania Habilitantki wpisują się przede wszystkim w nurt badań dotyczących rural studies, ze szczególnym uwzględnieniem społecznych studiów nad żywnością.

W zbiorze Jej osiągnięć znajduje się (po uzyskaniu stopnia doktora):

- 5 rozdziałów w monografiach naukowych (opublikowanych w latach 2012-2024)
- 3 monografie współautorskie (opublikowanych w latach 2016-2018)
- 12 artykułów stanowiących główne osiągnięcie naukowe
- Około kilkunastu artykułów w czasopismach naukowych (opublikowanych w latach 2012-2025). Ze względu na błędy w wykazie polegające na powielaniu niektórych artykułów w jego części 1 oraz 2, jak również na uwzględnieniu w części 2.3 artykułów opublikowanych nie w czasopismach naukowych, a w monografiach liczba tych artykułów jest mniejsza niż deklarowana przez Habilitantkę.

Niestety w autoreferacie Habilitantka nie wskazała wyraźnie, czy prace z 2012 r. zostały opublikowane po obronie pracy doktorskiej, praca z 2009 r. nie powinna zostać w ogóle wyszczególniona. Poza tym (co podkreśliłam już powyżej) w wykazie aktywności naukowej, w punkcie 2.3 Habilitantka wymieniła publikacje zawarte w punkcie 1, mimo, iż deklarowała, że w punkcie 2 nie wymienia publikacji wyszczególnionych w punkcie 1. Tak jest w przypadku pozycji:

Śpiewak, R. (2016a). Multifunctionality of Organic Farming: Case Study from Southern Poland. *European Countryside*, 8(1), 1–15. <https://doi.org/10.1515/euco-2016-0001>

oraz

Goszczyński, W., Śpiewak, R., Bilewicz, A., & Wróblewski, M. (2019). Between Imitation and Embeddedness: Three Types of Polish Alternative Food Networks. *Sustainability*, 11(24). <https://doi.org/10.3390/su11247059>

Jedyna różnica w drugim przypadku dotyczy zapisu bibliograficznego (Goszczyński W., Śpiewak R., Bilewicz A., Wróblewski M. (2019). Between Imitation and Embeddedness: Three Types of Polish Alternative Food Networks. This article belongs to the Special Issue The Invisible Sustainability of Otherness: Rethinking Food Systems from the Margins).

Pozycja: Śpiewak R., (2012). Nowy europejski model rozwoju wiejskiego. Polska odmiana. (The new European model of rural development: the Polish case). In: Rosner A. (eds.) *Spoleczne i kulturowe zagadnienia przemian na wsi polskiej (Social and cultural aspects of changes in the Polish countryside)*, (pp. 167-187). Warsaw: IRWiR PAN to artykuł zawarty w monografii , a nie w czasopiśmie.

Podobnie jak pozycja: Halamska M., Śpiewak R., Michalska S., (2010). Les voies mise en oeuvre du programme LEADER en Pologne. In: *Les acteurs locaux à l'épreuve du modele europeén LEADER* (pp. 95-113), CEFRES and IRWiR PAN.

Kolejna publikacja, która nie jest artykułem naukowym, a została wymieniona w punkcie 2.3 to: Śpiewak R., (2009). Społeczności realizujące program LEADER - wyrównywanie czy pogłębianie różnicowań? (Communities in the process of LEADER programme implementation- creating equal opportunities or generating even greater inequities pp.120-143 In: Tuziak A., Tuziak B., (eds.) *Regionalny wymiar procesów transformacyjnych, zróżnicowania i podziały (The regional dimension of transformation processes, diversities and divisions)*, (pp 1-168.....) . Warsaw: Scholar

W części 2.3 wykazu osiągnięć naukowych nie powinien zostać wymieniony raport badawczy, to jest pozycja: Jasiński J., Michalska S., Śpiewak R., (2013). *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem rozwoju lokalnego - analiza wybranych przypadków.* (Organic farming as a factor of local development- an analysis of selected cases) Warsaw: IRWiR PAN. Report commissioned by the Polish Ministry of Agricultural and Rural Development.

W wykazie osiągnięć (strona 9) Habilitantka nie wskazała na liczbę cytowań swoich prac w bazie Web of Science i Scopus. Podała liczbę cytowań w Google Scholar - bez autocytowań i cytowań powtórzonych wynosi ona 525. Indeks Hirscha, wg. Google Scholar wynosi 14.

Z informacji pozyskanych z Oddziału Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych UŁ wynika, iż wskaźniki cytowań artykułów Habilitantki wynoszą:

1. Raport cytowań wg Web of Science Core Collection:

- liczba dokumentów: 12
- liczba cytowań: 160
- liczba cytowań (bez autocytowań): 152
- h-index: 6

2. Raport cytowań wg Scopus:

- liczba dokumentów: 13
- liczba cytowań: 194
- liczba cytowań (bez autocytowań): 158
- h-index: 6

3. Raport cytowań wg Publish or Perish:

- liczba dokumentów: 53
- liczba cytowań: 570 (baza nie podaje liczby cytowani bez autocytowań).
- h-index: 12

Takich informacji oczekiwałam w autoreferacie.

Habilitantka uczestniczyła (po uzyskaniu stopnia doktora) w ponad 40 konferencjach i seminariach naukowych, w tym w międzynarodowych. Załączony wykaz konferencji został przygotowany niestarannie (o czym już wspomniałam). Brakuje dokładnych dat i miejsca konferencji, nazw organizatorów. Mając na uwadze, iż jednak większość prac Habilitantka pisze w zespołach nie jest wiadome, czy referaty były również wieloautorskie, a ten fakt należy odnotować.

Habilitantka odbyła staż w Department of Agriculture, Food and Environment, University of Pisa. Jako visiting researcher pracowała w Ruralia Institute w Mikkeli (Finlandia). W latach 2019-2020 przez 12 miesięcy przebywała na wyjeździe naukowym w USA otrzymując stypendium badawcze w Ostrom Workshop na Indiana University w Bloomington.

Pani Ruta Śpiewak brała udział w wielu projektach naukowych, co jest związane ze specyfiką jej pracy w jednostce badawczej. Kierowała pracami badawczymi i/lub pełniła rolę wykonawcy. Zwracam uwagę, iż niestety sposób zaprezentowana informacji na ten temat jest chaotyczny. Dla przykładu brakuje informacji o tytule WP w przypadku projektu finansowanego z programu Horyzont Europa, innych ważnych informacji w przypadku pozostałych projektów, np. numery rejestracyjne, nazwy liderów konsorcjum, wykazu zakresu obowiązków. Jeśli projekt był realizowany we współpracy międzynarodowej, to zapewne jego tytuł został sformułowany w języku angielskim i tak powinien zostać zaprezentowany w wykazie osiągnięć. Chaos utrudnia weryfikację danych, a dodatkowa dokumentacja nie została dołączona do tej, która stanowi przedmiot mojej oceny. Uwagi dotyczą m.in. projektów, którymi Habilitantka kierowała, to jest:

- Program Horyzont Europa: SWIFT – Wspieranie innowacji prowadzonych przez kobiety na obszarach wiejskich
- Wsparcie uchodźców przez przedsiębiorców – badania ilościowe i jakościowe (UN Global Compact Network Poland).
- System gwarancji jakości dobrego mięsa wieprzowego (Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa).
- Polskie kooperatywy spożywcze – ścieżki rozwoju (EIT FOOD, Fundacja im. Heinricha Bölla).
- Wzorce konsumpcji żywności podczas lockdownów w 3 krajach (USA, Włochy, Polska) (Food Institute, Indiana University).

Uwagi dotyczą również projektów, w których Habilitantka pełniła rolę wykonawcy, która tym bardziej wymaga doprecyzowania. Wśród nich znajdują się projekty:

- Dobrostan polskich rolniczek (Europejska Fundacja Wsparcia Rozwoju Kobiet na Wsi „Agro Woman”).
- Potencjał absorpcji uchodźców przez społeczności lokalne na obszarach wiejskich i w małych miastach (Program NAWA Urgency).
- Analiza procesu skracania łańcucha dostaw żywności w kontekście pandemii COVID-19 – badanie wstępne i opracowanie narzędzia badawczego (Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie).
- Sto lat rozwoju polskiej wsi (finansowanie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa).
- Organizacje rolnicze w Polsce: ich siła i wpływ na politykę państwa (Narodowe Centrum Nauki, projekt OPUS, nr UMO-2013/11/B/HS4/01691).

Niejasny jest powód wyszczególnia w części 2.4 wykazu osiągnięć pozycji: „2019-2020. Współautorka raportu: Zrównoważony system żywnościowy dla Unii Europejskiej, Science Advice for Policy by European Academies (SAPEA)”. Innymi słowy raport nie powinien zostać wyszczególniony w tej części, co projekty badawcze.

Habilitantka recenzowała artykuły naukowe dla czasopism takich jak: European Countryside, Wieś i Rolnictwo, Ethnologia Polona, The International Journal of Commons, Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development, Studia Socjologiczne (w dokumentacji brak poświadczeń od redakcji lub innych dokumentów potwierdzających aktywność).

Pełniła ona również rolę promotora pomocniczego pracy doktorskiej Jakuba Jasińskiego, zatytułowanej: Jakość rządzenia na poziomie lokalnym a efektywność wykorzystania endogenicznych potencjałów wsi. Praca została obroniona w grudniu 2016 roku (jej promotorem był prof. Jerzy Wilkin).

Za aktywność naukową Habilitantka została nagrodzona kilkakrotnie nagrodami. W wykazie osiągnięć wyszczególniła:

1. Nagrodę dyrektora za działalność naukową w roku sprawozdawczym 2018.
2. Nagrodę dyrektora za działalność naukową w roku sprawozdawczym 2019.
3. Nagrodę dyrektora za działalność publikacyjną w roku sprawozdawczym 2022.
4. Nagroda dyrektora za działalność publikacyjną w roku sprawozdawczym 2023.

Jak rozumiem, chodzi o nagrodę Dyrektora IRWiR PAN (być może tytuł nagrody w tym przypadku nie jest kompletny).

Habilitantka wymienia również nagrodę zespołową, to jest: Nagrodę Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi za publikację o tematyce związanej z rolnictwem, rozwojem wsi, rynkami rolnymi i rybołówstwem pt.: Polska wieś i polskie rolnictwo. 20 lat w Unii Europejskiej, Wydawnictwo IRWiR PAN 2024.

2. Ocena aktywności organizacyjnej

Habilitantka wykazywała się aktywnością organizacyjną. W wykazie dorobku zamieszcza informacje o:

- zasiadaniu w komisjach ds. ewaluacji w czasie poprzednich okresów oceny, jak i obecnie (nie wiem o jakich okresach oceny jest mowa, domyślam się, iż chodzi o komisję powołaną w IRWiR PAN)
- zasiadaniu w komisjach ds. zatrudnienia nowych pracowników, jak i oceny obecnych (jak rozumiem chodzi o komisję w IRWiR PAN)
- zorganizowaniu konferencji jubileuszowej dla profesor Marii Halamskiej (czy organizacja konferencji była efektem pracy tylko Habilitantki?)
- organizowaniu działań promocyjnych wokół albumu „Patrząc na wieś” (na czym te działania polegały?)
- współorganizowaniu pięciu debat na 50-lecie IRWiR PAN oraz konferencji Jubileuszowej (2021-2022) (na czym ta aktywność dokładnie polegała?)

Habilitantka otrzymała Odznakę „Zasłużony dla rolnictwa”. Nie podaje nazwy instytucji, która ją przyznaje dodając jedynie: „Odznaczenie przyznane za osiągnięcia w dziedzinie rolnictwa, rozwoju wsi i rynków rolnych, 2022 r.”.

Pani Ruta Śpiewak podejmuje współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Niestety nie opisuje dokładnie na czym ona polega, np. wskazuje za współpracę z Fundacją Stocznia pisze lakonicznie: Działania dotyczące innowacji społecznych (od 2025 roku), podobnie w przypadku współpracy z organizacjami takimi jak:

- Climate KIK: Działania edukacyjne dla rolników dotyczące mitygacji zmian klimatycznych (od 2025 roku).
- Koalicja Klimatyczna: Raport i szkolenia dotyczące tego jak rozmawiać z rolnikami o zmianach klimatu (2023-2024).
- Fundacja Agro-Woman: prowadzenie badań dotyczących sytuacji rolniczek w Polsce (od 2024 roku).
- Fundacja Pole Dialogu: Prowadzenie warsztatów w ramach Ogólnopolskiego Panelu Obywatelskiego o Polityce Żywnościowej (2024).
- Sieć Kooperatyw Spożywczych: - od działań nieformalnych do zarejestrowania Instytucji (Finansowanie przez Fundacje Boscha, Boella, EIT Food, organizacja i współorganizacja zjazdów kooperatyw) (od 2019 roku).
- Centrum Nauki Kopernik: prowadzenie działań edukacyjnych dotyczących krótkich łańcuchów żywnościowych (2022 rok).
- Fundacja Boella: współpraca dotycząca zrównoważonych praktyk rolniczych, udział w wydarzeniach jako prelegentka w Szkole Agroekologii, autorka tekstów na stronę (od 2018 roku).

Swoje zaangażowanie organizacyjne Habilitantka opisuje również w autoreferacie (strony 19-22) nieco nakreślając specyfikę współpracy z wybranymi podmiotami oraz wskazując na zaangażowanie na rzecz powołania instytucji parasolowej dla AFN w Polsce.

Habilitantka za działalność organizacyjną na rzecz IRWiR PAN otrzymała nagrodę motywacyjną Dyrektora Instytutu.

3. Ocena głównego osiągnięcia

W skład głównego osiągnięcia wchodzi 12 artykułów naukowych. Niejasny jest ich wspólny tytuł, bowiem w autofereracie na stronie 1 w nagłówku widnieje tytuł: „Alternatywne Sieci Żywnościowe w Polsce: instytucje, praktyki i ograniczenia wspólnotowórcze”. Taki tytuł cyklu pojawia się również na stronie 15 autoreferatu, gdzie czytamy: „Reasumując: na osiągnięcie zatytułowane: „Alternatywne Sieci Żywnościowe w Polsce: instytucje, praktyki i ograniczenia wspólnotowórcze” składa się cykl badań, w których rekonstruję i krytycznie analizuję polskie AFN-y, wskazując, że ich potencjał wspólnotowórczy jest ograniczony przez czynniki strukturalne, kulturowe i historyczne”. Natomiast w wykazie osiągnięć cykl 12 artykułów nosi tytuł: „Alternatywne Sieci Żywnościowe w Polsce, czyli o ułomnej wspólnocie żywnościowej”.

W mojej ocenie nie odnoszę się do artykułu nr 7 pt.: Jackson, P., Rivera Ferre, M.G., Candel, J., Davies, A., Derani, C., de Vries, H., Dragović-Uzelac, V., Hoel, A.H., Holm, L., Mathijs, E., Morone, P., Penker, M., Śpiewak, R., Termeer, K., & Thøgersen, J. (2021). Food as a commodity, human right or common good. *Nature Food*, 2(3), 132–134. <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00245-5>. Habilitanka nie precyzuje bowiem swojego udziału w powstaniu tej publikacji pisząc w załączniku zatytułowanym „Zestawienie wkładu” w sposób następujący: „Ponieważ artykuł był efektem wspólnej pracy nad raportem, odwołującym się do szerokiej bazy badań wielu badaczy, trudno wskazać dokładne role, poza rolą lidera jakim był pierwszy autor”.

Tylko w dwóch przypadkach Habilitanka jest autorką artykułu, w pozostałych jest współautorką tekstów, a zakres wkładu jej pracy zawiera się w przedziale od 35 do 50%. W mojej recenzji odniosę się kolejno do wyszczególnionych artykułów zwracając przede wszystkim uwagę na pytania, które pojawiają się po ich lekturze i problemy interpretacyjne.

W pierwszym artykule napisanym we współautorstwie z Aleksandrą Bilewicz (Bilewicz, A., Śpiewak, R. (2015). Enclaves of activism and taste: Consumer cooperatives in Poland as alternative food networks. *Social Science Review. (Socio.Hu)*, 5(SI3), 145–166) Autorki opisują rozwój kooperatyw spożywczych w Polsce. Wskazują, że w Europie Środkowo-Wschodniej takie inicjatywy były dotąd rzadko analizowane, m.in. z powodu niewielkiej liczby przedsięwzięć. Kluczowa teza pracy dotyczy enklawowego charakteru kooperatyw, który ma oznaczać izolowanie się tego rodzaju inicjatyw, co wiąże się z deficytami zaufania społecznego Polaków, specyfiką polskiej historii oraz słabej współpracy zarówno

między kooperatywami, jak i między producentami. Ten wątek w artykule w mojej opinii nie jest wystarczająco doprecyzowany i merytorycznie uzasadniony. Poza tym Autorki wspominają o wyższych cenach w AFN i barierach ekonomicznych, ale nie prezentują analizy cen produktów w porównaniu z rynkiem, wpływu tej różnicy na dostępność produktów. Habilitantka opisując swój udział w powstaniu tego tekstu podkreśla: „Na artykuł składają się osobno prowadzone przeze mnie badania z rolnikami i liderami kooperatyw spożywczych i badania uczestniczące w jednej z kooperatyw przeprowadzone przez drugą autorkę. Rama konceptualizacji była wynikiem bliskiej współpracy z Aleksandrą Bilewicz, natomiast moją propozycją była interpretacja dotycząca enklawowego charakteru polskich kooperatyw, a wątek ten pojawia się też w kolejnych moich artykułach” (autoreferat, s. 7).

W drugim artykule (Śpiewak, R. (2016a). Multifunctionality of Organic Farming: Case Study from Southern Poland. *European Countryside*, 8(1), 1–15. <https://doi.org/10.1515/euco-2016-0001>) Habilitantka podejmuje refleksję na temat relacji między rolnictwem ekologicznym a rolnictwem wielofunkcyjnym. Badanie opiera się na studium przypadku powiatów, w których działa grupa producentów Bio-Food Roztocze. Jej analizy dowodzą, iż organiczne rolnictwo w regionie zwiększa dochody gospodarstw, tworzy miejsca pracy sezonowej, buduje zasoby kapitału społecznego - pobudza samorganizację i współpracę (organizacje rolnicze, izby rolnicze, grupa producencka). Autorka podkreśla trudności w uzyskaniu niektórych danych statystycznych m.in. o nielegalnym zatrudnieniu pracowników. W pracy brakuje danych ilościowych o wielkości produkcji na poziomie gospodarstw, dynamice zatrudnienia. Autorka przyznaje, że środowiskowe dobra publiczne nie zostały objęte badaniem, mimo że stanowią ważny wymiar wielofunkcyjności gospodarstw ekologicznych, co ogranicza pełną jej ocenę. Ponadto zauważa, że trudno określić, czy przedstawiony przypadek jest unikalny, czy reprezentatywny dla innych obszarów w Polsce lub w Europie. Brak jest próby odniesienia do podobnych grup producentów w innych krajach. Autorka wspomina, że organiczne rolnictwo nie wpływa na rozwój turystyki czy gastronomii, ale nie analizuje, czy istnieją bariery strukturalne utrudniające rozwój tych funkcji.

W trzecim artykule z omawianego cyklu (Śpiewak, R. (2016b). The Social Process of Defining Quality Food, Based on the Opinions of Polish Consumer Cooperative Members. *Więś i Rolnictwo*, 173(4), 123–139) Habilitantka analizuje, w jaki sposób członkowie kooperatyw spożywczych w Polsce definiują pojęcie „żywności wysokiej jakości”. Autorka osadza badanie w kontekście AFN, które rozwijają się jako odpowiedź na kryzys globalnego, masowego systemu żywnościowego i spadek zaufania do konwencjonalnych produktów.

Kooperatywy spożywcze postrzega jako nośniki zmiany społecznej (tutaj polemizowałabym w określeniu *retro-innowacje*), skracające łańcuchy dostaw, wspierające małych rolników i promujące zrównoważoną konsumpcję. Autorka wskazuje, iż pojęcie jakości żywności ma charakter subiektywny i relacyjny. Podczas gdy w masowym przemyśle jest utożsamiane z formalnymi normami bezpieczeństwa, w AFN jego definicja zależy od relacji społecznych i kontekstu zakupu.

Zaprezentowane wnioski są efektem analizy materiału empirycznego w postaci 172 ankiet zebranych częściowo podczas IV Zjazdu Kooperatyw Spożywczych, a częściowo przez Facebooka. Dobór badanych oparty na obecności na zjeździe i aktywności w mediach społecznościowych faworyzuje liderów oraz najbardziej zaangażowanych aktywistów. W jakim zatem stopniu zaprezentowane opinie odzwierciedlają perspektywę członków kooperatyw, którzy rzadziej uczestniczą w zjazdach i traktują kooperatywę głównie jako miejsce zakupów, a nie przestrzeń normatywną? Ponadto wniosek, że „cena nie jest kategorią opisu jakości” oraz „była prawie nieważna” może wynikać po prostu z uprzywilejowanej pozycji ekonomicznej badanych, a nie z samej redefinicji pojęcia jakości.

W czwartym artykule napisanym we współautorstwie z Aleksandrą Bilewicz (Bilewicz, A., Śpiewak, R. (2018). Beyond the “Northern” and “Southern” Divide: Food and Space in Polish Consumer Cooperatives. *East European Politics and Societies*, 33(3), 579–602. <https://doi.org/10.1177/0888325418806046>) autorki kwestionują przydatność tradycyjnego podziału AFNs na model „północny” (aktywistyczny, prospołeczny) i „południowy” (konsumpcyjny, indywidualistyczny), argumentując, że polskie doświadczenia wymykają się tej dychotomii. Autorki wykazują, że polskie spółdzielnie łączą cechy obu modeli, a ich funkcjonowanie silnie kształtują dziedzictwo socjalistyczne oraz polityka UE. Motywacje członków są głównie indywidualistyczne, a nie kolektywne, co odróżnia je od zachodnioeuropejskich AFN. Artykuł wskazuje na potrzebę nowych ram analitycznych dla krajów postsocjalistycznych, ale ogranicza go niewielka jakościowa próba (6 AFN), która utrudnia generalizację, ale też skutkuje możliwym niedoszacowaniem różnorodności modeli i motywacji w polskich AFN. O swoim wkładzie w powstanie tej pracy Habilitantka pisze w bardzo nieprecyzyjny i niezrozumiały dla mnie sposób: „Opracowałam koncepcję porównawczą, analizy kulturowo-historycznej, jak i zaproponowałam wnioski dotyczące specyfiki Europy Środkowo-Wschodniej” (strona 8 autoreferatu).

W kolejnym artykule napisanym we współautorstwie z D. Milczarek-Andrzejewską (Milczarek-Andrzejewska, D., Śpiewak, R. (2018). *Farmers’ Associations: Their Resources and*

Channels of Influence. Evidence from Poland. *Sociologia Ruralis*, 58(4), 825–845. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/soru.12207>) autorki analizują zasoby i kanały wpływu, jakimi dysponują polskie organizacje rolnicze w relacjach z decydentami politycznymi. Rozwijają interdyscyplinarny model oparty na teorii wymiany, pozwalający ocenić, jakie zasoby – materialne i niematerialne – mogą być wymieniane między organizacjami rolniczymi a politykami. Badanie bazuje na dwóch źródłach empirycznych: wywiadach pogłębionych z liderami organizacji rolniczych oraz ankietach przeprowadzonych wśród ich członków. Efektem analizy materiału empirycznego jest dostrzeżenie rozbieżności opinii liderów organizacji oraz ich członków na temat ich roli w kształtowaniu polityki rolnej. Liderzy organizacji stwierdzali, że ich wpływ na politykę rolną jest niewielki z powodu deficytu zasobów ważnych z perspektywy polityków, jak również braku współpracy między organizacjami rolniczymi. Członkowie organizacji ocenili swoje organizacje jako posiadające wiele zasobów, zarówno materialnych, jak i niematerialnych. Słabością artykułu jest brak pogłębionej refleksji Auterek na temat przyczyn rozbieżnych opinii (np. związanych z nieefektywną komunikacją między liderami i członkami grupy albo z bardziej krytyczną perspektywą liderów wynikającą z kontaktów z politykami).

W autoreferacie Habilitanka na temat swojego wkładu w powstanie artykułu pisze w sposób następujący: „W tym artykule, pisanym wraz z ekonomistką, połączyłyśmy jej wiedzę ekonomiczną z moim podejściem socjologicznym do analizy działania organizacji i mierzenia ich wpływu i w ten sposób powstała unikalna konceptualizacja podejścia badawczego do tego zagadnienia. Przygotowałam narzędzie do badania jakościowego i zrealizowałam wszystkie wywiady, w dużej mierze byłam również odpowiedzialna za narzędzie ilościowe. W równym stopniu uczestniczyłam w analizach danych ilościowych, sama dokonałam analizy danych jakościowych” (s. 14).

W kolejnej publikacji napisanej we współautorstwie aż z trzema innymi badaczami (Goszczyński, W., Śpiewak, R., Bilewicz, A., & Wróblewski, M. (2019). *Between Imitation and Embeddedness: Three Types of Polish Alternative Food Networks*. *Sustainability*, 11(24). <https://doi.org/10.3390/su11247059>) Habilitanka wraz z nimi analizuje specyfikę polskich alternatywnych sieci żywnościowych (AFN) w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej. Autorzy zadają pytanie o to, w jaki sposób zachodnie wzorce AFN są adaptowane w warunkach półperyferyjnych, a jednocześnie jak lokalne tradycje i praktyki kształtują alternatywne sieci żywności w Polsce. Na podstawie wtórnej analizy siedmiu studiów przypadku, autorzy wyróżniają trzy typy polskich AFN:

1. Sieci imitowane – odwzorowujące zachodnie modele AFN, ale bez pełnego zakorzenienia w lokalnych praktykach.
2. Sieci osadzone (embedded) – zakorzenione w polskich realiach społecznych i kulturowych, oparte na lokalnych tradycjach, mniej podatne na kopiowanie gotowych wzorców.
3. Sieci mieszane – łączące importowane idee z lokalnymi praktykami; pokazują proces adaptacji globalnych modeli.

Autorzy bazują na wtórnej analizie siedmiu case studies, nie przeprowadzają nowych badań empirycznych, co ogranicza możliwość pogłębienia wniosków. Ciekawi mnie jakie elementy zachodnich AFN najtrudniej adaptują się w polskim kontekście i dlaczego oraz, jakie zmiany w polityce żywnościowej lub rolnej sprzyjałyby rozwojowi sieci osadzonych (embedded)?

O swoim wkładzie w napisanie tego artykułu Habilitantka pisze w sposób następujący: „Artykuł ten bazuje na obszernych badaniach jakościowych, które realizowałam w ramach projektu NCN „Sonata”. Przeprowadziłam wieloetapowy dobór próby do tego badania, co wymagało zrozumienia specyfiki alternatywnych sieci żywnościowych w Europie Środkowej i szukania tego typu inicjatyw poza oczywistymi przestrzeniami, co pozwoliło mi uchwycić i zaproponować opisaną w tej publikacji typologię sieci. Pracując nad artykułem, prowadziłam analizy danych wywołanych, jak i zastanych” (autoreferat s. 11). Moim zdaniem jest to opis bardzo nieprecyzyjny. Na czym dokładnie polegała aktywność Habilitantki w zakresie analizy zebranych danych? Niestety na podstawie przedstawionej dokumentacji nie jestem w stanie tego ocenić.

Artykuł oznaczony numerem 8 również został napisany we współautorskie w dwoma innymi badaczami (Śpiewak, R., Kłoczko-Gajewska, A., Kłobukowska, J. (2022). Znaczenie obszarów wspólnie użytkowanych (land commons) w Polsce w produkcji żywności – wstęp do dyskusji. *Więś i Rolnictwo*, 3(196), 109–132. DOI: <https://doi.org/10.53098/wir032022/04>). Jego celem jest „scharakteryzowanie obszarów wspólnie użytkowanych w Polsce w kontekście ich znaczenia w produkcji i pozyskiwaniu żywności” (abstrakt). Autorki opisały lasy publiczne, wspólnoty gruntowe, ogrody społecznościowe oraz rodzinne ogrody działkowe w Polsce. Z wykorzystaniem wyników badań własnych oszacowały wielkość obszarów wspólnie użytkowanych i ilość pozyskiwanej w ten sposób żywności w Polsce. W założeniu artykuł miał otworzyć dyskusję na temat „znaczenia obszarów zarządzanych w sposób wspólnotowy w Polsce z punktu widzenia ekonomicznego, społecznego i środowiskowego, a także politycznych implikacji docenienia roli tego typu obszarów” (abstrakt).

Zgodnie z deklaracją samych autorek tekst stanowi wprowadzenie do dyskusji, co tłumaczy jego niekompletny charakter. Tym niemniej zauważalna jest niekonsekwencja w definiowaniu dobra wspólnie użytkowanego. Autorki zaliczają bowiem lasy publiczne do *commons* (wskazując, iż są ogólnodostępne i można w nich zbierać grzyby). Jednocześnie same zauważają, iż korzystanie z lasu nie wpływa na budowanie wspólnoty, a zarząd nad nimi sprawuje zhierarchizowana, państwowa instytucja realizująca intensywną gospodarkę surowcową. Przeczy to przytoczonej definicji *commons* opartej na „zbiorowych decyzjach, instytucjach i wspólnych celach społeczności”.

Zauważalną słabością artykułu jest również wnioskowanie na temat struktury sprzedaży upolowanej zwierzyny i proporcjach konsumpcji dziczyzny w oparciu o opinię tylko jednego myśliwego, co jest próbą zbyt małą, by oceniać nawyki całego środowiska łowieckiego w Polsce. W kontekście tego opracowania chciałabym zadać pytanie o konkretne instrumenty polityki miejskiej lub zmiany ustawowe, które mogłyby skutecznie zabezpieczyć status prawny rodzinnych ogrodów działkowych.

Wkład Habilitantki w powstanie tego tekstu dotyczył jego konceptualizacji (rola wiodąca), konstrukcji narzędzi badawczych, realizacji badań terenowych (Rodzinne Ogrody Działkowe, Wspólnoty Gruntowe), analizy danych zastanych, zarządzania zbiorem danych (rola wiodąca) oraz analizy danych.

W kolejnym artykule napisanym we współautorskie z W. Goszczyńskim (Goszczyński, W., Śpiewak, R. (2023). The dark side of the bun: endo and exogenous class exclusions in Polish alternative food network. *Food, Culture & Society*, 26(5), 1107–1133. <https://doi.org/10.1080/15528014.2022.2096367>) autorzy analizują, w jaki sposób w polskich AFN powstają i utrzymują się endogenne i egzogenne wykluczenia klasowe. Pokazują, że:

- Endogenne wykluczenia wynikają z wewnętrznych praktyk w AFN: ról społecznych, motywacji, wartości i dominujących wyobrażeń kulturowych.
- Egzogenne wykluczenia odzwierciedlają szersze struktury społeczno-ekonomiczne, takie jak różnice w kapitale ekonomicznym, regionalne nierówności i niski poziom kapitału społecznego w Polsce.

Habilitantka współuczestniczyła w konceptualizacji metodologii badania, realizacji badań terenowych, analizie danych i interpretacji danych w równym stopniu co drugi autor.

Lektura artykułu implikuje kilka zastrzeżeń i pytań. Po pierwsze pojęcia (np. „społeczne imaginaria”, „neoruralizm”) nie są operacjonalizowane empirycznie, co utrudnia interpretację tekstu. Po drugie, nie jest dla mnie jasne dlaczego autorzy nie stosują narzędzia do pomiaru zaufania wśród członków AFN. Czy istnieją dane, które jednoznacznie wskazują, że członkowie AFN nie ufają sobie nawzajem? Zastanawia mnie też, jakie mechanizmy – poza kapitałem ekonomicznym – są kluczowe dla tworzenia endogennych wykluczeń w elitarnych AFN oraz to, dlaczego autorzy nie rozważali innych wyjaśnień braku kooperacji między AFN (np. odmiennych modeli biznesowych).

W artykule napisanym we współpracy z J.M. Robinson (Robinson, J.M., Śpiewak, R. (2023) *In Common or Enclosed: A Comparison of Farmers' Market Development in Poland and the United States*. *International Journal of the Commons*, 17(1), 211–227. <https://www.jstor.org/stable/48756447>) autorki porównują dwa rynki rolne funkcjonujące jako alternatywne sieci żywnościowe – Frymark w Bydgoszczy (Polska) i Bloomington Farmers' Market w Indianie (USA). Porównanie to pozwala dostrzec w jaki sposób rynki te realizują ideę food commons oraz jakie czynniki zagrażają procesom wspólnotowego zarządzania żywnością. Analizują te rynki jako społeczno-kulturowe ekosystemy, które działają w napięciu pomiędzy logiką rynkową a wspólnotową, a także między strukturami centrum a semiperyferii. Swoje interpretacje opierają na teorii autorstwa Elinor Ostrom, według której commons nie wynika z natury zasobu, lecz ze sposobu jego kolektywnego zarządzania. Autorki podkreślają, iż choć Frymark i Bloomington funkcjonują w różniących się kontekstach – post-socjalistycznym i anglosaskim – na poziomie praktyk społecznych obydwa zmagają się z podobnymi wyzwaniem: budowy commons w warunkach kapitalistycznej gospodarki żywnościowej oraz łączenia indywidualnych i kolektywnych interesów. W obu krajach rynki przyciągają głównie klientów z wyższym statusem społeczno-ekonomicznym oraz są przestrzeniami wykluczającymi osoby o niższych dochodach. Walorem artykułu jest fakt, iż przedstawia podobieństwa i różnice między polskim a amerykańskim rynkiem. Zwraca on też uwagę na możliwość ponownej “enklawizacji” żywności (osłabienia wspólnotowego charakteru jej produkcji) i na znaczenie praktyk wspólnotowych, relacji między producentami i konsumentami oraz sposobów organizacji rynków jako warunków trwałego funkcjonowania food commons.

W tekście (mimo wskazanych jego walorów) brakuje pogłębionego wyjaśnienia, dlaczego akurat te dwa przypadki są najbardziej typowe lub kontrastowe w kontekście odejmowanej problematyki badań. Badania w USA trwały od 2005 r., a w Polsce od 2019 r. — to różnica.

Liczba wywiadów podana jest jedynie jako zakres („od kilkunastu do ponad stu”), co jest mało precyzyjne. Autorki wskazują również, że nie roszczą sobie prawa do reprezentatywności wszystkich AFN, ale jednocześnie wyciągają generalizujące wnioski teoretyczne o food commons. Pojawia się również pytanie, czy badany polski rynek nie jest zbyt indywidualistyczny i prywatny, by można było używać go jako przykładu commons? Habilitantka (jako główna autorka) była odpowiedzialna za przygotowanie ram teoretycznych artykułu, konstrukcję pytań i hipotez, analizę tekstów źródłowych, konstrukcję narzędzi badawczych, analizę danych oraz wnioskowanie.

W kolejnym tekście napisanym we współautorskie z W. Goszczyńskim (*Alternative Food Networks from the Institutional Perspective*, *Int. J. of Soc. of Agr. & Food*, 2023, Vol. 29, No. 1, pp. 5-24) autorzy analizują wewnętrzną różnorodność i dynamikę polskich AFN, stosując perspektywę instytucjonalną obejmującą cztery wymiary: znaczenia (meanings), modele stowarzyszania (associations), mechanizmy kontroli (control) oraz działania (actions). Badanie opiera się na jakościowych analizach sześciu celowo dobranych AFN-ów o zróżnicowanej lokalizacji, strukturze i typologii aktorów. Przeprowadzono 75 indywidualnych, nisko ustrukturyzowanych wywiadów pogłębionych i obserwacje terenowe. W tym tekście poczynionych zostało wiele ważnych ustaleń, m.in. dotyczących modeli stowarzyszania się w inicjatywy, ich zróżnicowanego biurokratyzowania, rodzaju działań w AFN (od komercyjnych, po silnie wspólnotowe i nieekonomiczne). Autorzy podkreślają, że różnorodność AFN-ów odzwierciedla także uwarunkowania historyczne i społeczne – m.in. niski poziom kapitału pomostowego, dziedzictwo gospodarki niedoboru oraz rozbudowaną biurokrację państwową.

Po lekturze tekstu pojawiają się pytania związane z heterogenicznością próby jako ograniczeniem metodologicznym samego badania - autorzy wskazują, że duża różnorodność badanych przypadków może wpływać na wyniki i generować trudności porównawcze. Brakuje analizy dynamiki czasowej (tym bardziej, że respondenci sugerują zmiany w czasie w zakresie funkcjonowania AFN, np. narastającą formalizację „Dobrze”). Czy istnieją zatem dane pozwalające ocenić zmienność instytucjonalną AFN-ów w czasie?

Habilitantka odegrała główną rolę w konceptualizacji artykułu, konstrukcja pytań i hipotez, analizie tekstów źródłowych, przygotowaniu narzędzi analitycznych, analizie danych i wnioskowaniu.

Ostatni z ocenianego cyklu tekst (Bilewicz A., Śpiwak R. (2024) A repeasantisation in Poland? New farmers, the peasant mode of production and their situations in local communities, *The Journal of Peasant Studies*, 51:7, 1563-1583, DOI: 10.1080/03066150.2023.2300778) porusza nieco inną problematykę. Nie jestem przekonana, że powinien stanowić część prezentowanego cyklu. Autorki analizują bowiem zjawisko nowych rolników w Polsce, czyli osób, które przeniosły się z miast na wieś lub powróciły do rodzinnych miejscowości, by prowadzić małe, często ekologiczne gospodarstwa. Badają, czy sposób ich produkcji odpowiada chłopskiemu modelowi produkcji oraz jak układają się relacje nowych rolników z lokalnymi społecznościami. Do interpretacji wykorzystują teorię chłopskości van der Ploega, literaturę o ruchach back-to-the-land oraz koncepcję kapitału społecznego i kulturowego Bourdieu. Tekst opiera się na materiale empirycznym. Wykorzystano technikę ankiety internetowej. Pytania dotyczyły: wielkości gospodarstw, profilu produkcji, metod produkcji, autonomii (w tym unikania kredytów), pluriactivity, korzystania z własnych zasobów, kanałów dystrybucji oraz relacji z sąsiadami. Przeprowadzono również 14 wywiadów pogłębionych w różnych częściach kraju dopełniając wnioskowanie oparte na materiale ilościowym. Autorki dowodzą, iż nowi rolnicy spełniają wiele cech chłopskiego modelu, ale równocześnie tworzą odrębną kategorię, ponieważ funkcjonują dzięki zasobom spoza wsi — głównie kapitałowi kulturowemu i sieciom miejskim. Ich rola w repeasantyzacji jest potencjalnie znacząca, ale ograniczona przez kontekst ekonomiczno-polityczny. Słabością interpretacji jest brak rozróżnienia dwóch kluczowych kategorii, to jest nowych przyjezdnych oraz powracających do rodzinnej wsi (te zbiorowości mogą różnić się bowiem relacjami społecznymi i kapitałem kulturowym). Zastanawiające jest zatem dlaczego nie zdecydowano się na oddzielną analizę dla powracających rolników i nowych przyjezdnych, skoro to potencjalnie odmienne zbiorowości.

Habilitantka odegrała główną rolę w konstrukcji narzędzi badawczych oraz realizacji badań terenowych. W pozostałych etapach tworzenia tekstu wykazywała podobne zaangażowanie jak współautorka.

Podsumowując, przedstawiony do oceny cykl publikacji rodzi wątpliwości. Dorobek Autorki trudno jest ocenić, jako że powstał głównie we współpracy z wieloma badaczami. Oczywiście sam fakt jej podejmowania jest pozytywny, natomiast w moim przekonaniu w zbiorze zdecydowanie powinny przeważać prace autorskie, a nie wieloautorskie, zwłaszcza z udziałem Habilitantki poniżej 50%.

Odnosząc się do stwierdzeń dr R. Śpiewak zawartych w autoreferacie polemizuję z opinią, iż „Cykl ten stanowi pierwszą interdyscyplinarną analizę AFN w Polsce, osadzoną w koncepcjach rozwoju wiejskiego i teorii dóbr wspólnych” (s. 1). Problematyka AFN w Polsce po raz pierwszy została bowiem podjęta przez Wojciecha Goszczyńskiego i Wojciecha Kniecia (Goszczyński, Knieć, 2010). Pierwszy z nich jest również autorem bogatego cyklu (nie wspominając o rozprawie habilitacyjnej), który powstał m.in. we współpracy z Habilitantką. To on był kierownikiem projektu badawczego na udział w którym pani dr Śpiewak często się powołuje. Zaletą cyklu jest bezsprzecznie fakt, iż pogłębia on rozumienie tego, czym są alternatywne sieci żywnościowe i jakie pełnią rolę z punktu widzenia społecznego. Prezentowane artykuły (7 z 12) zostały opublikowane w czasopismach o zasięgu globalnym, posiadających Impact Factor i w czasopismach ważnych dla badaczy rural studies oraz ANF. Mimo wielu uwag krytycznych uważam, iż stanowiący przedmiot oceny cykl publikacji stanowi istotny wkład Habilitantki w istniejący stan wiedzy o alternatywnych sieciach żywnościowych. **W związku z powyższym, mając na uwadze przepisy Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (art. 219 ust. 1 pkt 1 - 3) na podstawie przedłożonej dokumentacji, uwzględniającej dorobek naukowy i organizacyjny wnoszę o dopuszczenie dr Ruty Śpiewak do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.**